

יציאה מחמ"ל בשבת לצורך מצווה

לעומת זאת, דעת הרי"ף שאסור לומר לאינו יהודי לעשות פעולה האסורה מהתורה בשבת, אף לצורך מצווה:
רי"ף מסכת שבת דף נו עמוד א:
 דשמעת מינה דכי אמרין 'אמירה לנכרי שבות (אסורה מדרבנן)' בדבר שהוא מלאכה (האסורה מהתורה), אבל בדבר שאינו מלאכה (שאינו אסור אלא מדרבנן) כגון האי, לא אמרין ביה אמירה לנכרי שבות.

יש מהראשונים שצמצמו את ההיתר לצורך מילה בלבד:
תוספות מסכת בבא קמא דף פ עמוד ב:
 ואפילו איסורא דרבנן אומר ר"י שאין להתיר משום מצוה אחרת על ידי נכרי, כגון להביא ספר דרך כרמלית כדי ללמוד בו. דדוקא מילה דהיא גופא דחי שבת שרי על ידי נכרי איסור דרבנן.

לעומת זאת הרמב"ם כתב שהיתר זה נוהג בכל מצווה:
רמב"ם הלכות שבת פרק ו הלכה ט:
 דבר שאינו מלאכה ואין אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לגוי לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי או יהיה צריך לדבר צורך הרבה או מפני מצוה.

וכן פסק השולחן ערוך:
שולחן ערוך אורח חיים סימן שז סעיף ה:
 דבר שאינו מלאכה, ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות, מותר לישראל לומר לא"י לעשותו בשבת, והוא שיהיה שם מקצת חולי, או יהיה צריך לדבר צורך הרבה, או מפני מצוה.

ב. 'שבות דשבות' על ידי ישראל

כתב המג"א:
מגן אברהם סימן שז ס"ק ז:
 במקום הפסד גדול, יש להתיר שבות על ידי עכו"ם אפילו כדרכו, **ושבות על ידי ישראל שלא כדרכו (בשינוי).**

❖ **האם המג"א התיר זאת במקום הפסד או גם במקום מצווה?**
 בהתאם לכך הגר"ש קלוגר התיר ליהודי לעשות מלאכה האסורה מדרבנן בשינוי ('שבות דשבות') לצורך מצווה:
שו"ת האלף לך שלמה חלק אורח חיים סימן קמו:
 נשאלתי אם מותר לישא קטן שאינו יכול לילך ברגליו לומר קדיש בשבת במקום דליכא עירוב, נראה לפי ענ"ד שמותר... נשיאת תינוק הוי מלאכה דאורייתא... כיון דהוצאה זו הוי רק לומר קדיש הוי מלאכה שאין צריך לגופה ולרוב הפוסקים הוי רק דרבנן... הוי ככרמלית שבות דשבות וזה שפיר מותר במקום מצוה.

לעומת זאת, המהר"ם שיק כתב שאסור לעשות כן:
שו"ת מהר"ם שיק אורח חיים סימן קכא:
 דווקא בשבות דשבות ודווקא על ידי גוי שייך אם עושה איסור דרבנן על ידו, אבל על ידי ישראל אפילו אם האיסור הוא תרי דרבנן וגזירה לגזירה, מכל מקום כולה חדא גזירה היא, ושבות דאית בה מעשה היא ואסור אפילו במקום מצוה.
 למעשה, רבים מפוסקי דורנו הקלו בדבר. כך פסק הגר"ע יוסף:
לוית חן סימן לה:
 לדינא יש להקל בדין שבות דשבות גם על ידי ישראל.

הקדמה:

במקביל ללחימה המתבצעת בחזית, נדרשים כוחות רבים לתמוך את הלחימה, ולתת את המעטפת השלימה להצלחתה. בשיגרה ובחירום חיילים רבים מבצעים משימות חיוניות בימי החול ובשבת, בחמ"לים השונים, תוך שהם שוהים שם שעות רבות ברציפות. פעמים רבות, כניסה או יציאה מהחמ"ל כרוכה בהפעלת מנגנון חשמלי. בגיליון זה נדון לאלו צרכים מותר לצאת מהחמ"ל בשבת.

❖ **שאלה: האם מותר לרב היחידה להיכנס לחמ"ל בכדי לערוך שם קידוש עבור החיילים השוהים שם? האם מותר לצאת מהחמ"ל לתפילת שחרית של שבת, באופן שאינו כרוך בהפעלת מנגנון חשמלי, כאשר בחזרתו (לצורך מבצעי) יצטרך להפעיל מנגנון אלקטרוני?**

א. אמירה לאינו יהודי לצורך מצוה

ברית מילה דוחה את השבת, אך צרכי הברית שאפשר להכניס מערב שבת אינם דוחים את השבת.
 בהקשר לכך מסופר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף סז עמוד ב:
 ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה (היה תינוק שנשפכו המים החמים המיועדים לרחיצתו אחר ברית המילה. בזמנם מילה בלא רחצה אחריה, נחשבה לסכנה), אמר להו רבה: נייתו ליה חמימי מגו ביתאי (נביא לו מים חמים מתוך הבית דרך החצר). אמר ליה אבוי: והא לא ערבינן?... (אמר להו רבה) נימרו ליה לנכרי ליתי ליה (ניאמרו לנכרי להביא)... אמר ליה (הקשה אבוי): דתניא, הזאה שבות ואמירה לנכרי שבות, מה הזאה שבות ואינה דוחה את השבת, אף אמירה לנכרי שבות, ואינה דוחה את השבת? אמר ליה (רב יוסף לאבוי): ולא שני לך בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית ביה מעשה (אמירה לנכרי)? דהא מר לא אמר לנכרי זיל אחים.

בביאור הגמרא נחלקו הראשונים. דעת בה"ג שמותר לומר לנכרי לעשות מלאכה לצורך מילה:
ספר הלכות גדולות סימן ח - הלכות מילה עמוד קמו:
 היכא דאיתיי איזמל מערב שבת, ואיפגים או דאיגניב מקמי מילה, שרי למימר לגוי לצבותיה (להכינו) או לאיתויי איזמל אחרינא, דגמרינן לה מההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה... אמר ליה ולא שני לך בין שבות דאית בה מעשה, לשבות דלית בה מעשה.

❖ האם הבה"ג התיר רק לצורך מילה או לצורך כל מצווה?

שיטה זו מבוססת על גירסא שונה בסוף הסוגיא:
רי"ף מסכת שבת דף נו עמוד א:
 קסברי דליכא בגמרא 'דהא מר לא א"ל זיל אחים לי', אלא טעותא דנוסחי הוא.

בעל העיטור הרחיב את ההיתר:
ספר העיטור שער ג - הלכות מילה דף מט טור א:
 הוא הדין כל מידי דמצוה עבדינן על ידי אינו יהודי דמשום דלא ידחו מצוה. וקרוב אני לומר דהדלקת נר בשבת מצוה בשעת אכילה, מדליקין על ידי אינו יהודי בשבת.

כמו כן פסק הגרש"ז אויערבך:

הליכות שלמה תפילה פרק ה אות ה:

הזקוק ליטול עימו תרופות לכל מקום שהולך, יש להקל כשהולך לבית הכנסת לתפילה בציבור (וכן לכל דבר מצוה כגון שיעורי תורה וכיוצא בזה), לטלטלם על ידי שינוי - כגון עטופים בנייר מתחת לכובע שעל ראשו וכדומה - במקום שאינו רשות הרבים גמורה.

מאידך הגרי"ש אלישיב סבר שאין להקל בכך:

הכנות ליום הכיפורים עמוד מה:

לא מצאנו שבמקום מצוה מותר לעבור על שבות בשינוי.

ויש שכתבו שההיתר נוהג רק בג' דרבנן:

שו"ת ציץ אליעזר חלק יג סימן לד:

לא להתיר כי אם בתלתא דרבנן... ההיתר הוא רק במקום מצוה, כלתפילה וקריאת התורה, וגם זאת שאפילו הכי ראוי להתרחק מלישא ככל האפשר עיין שם... ועל אחת כמה וכמה שהם מלהזכיר להתיר לצורך טיול וכדומה מצרכי חול.

גם לדעת המקלים, הדגישו כמה פוסקים שאין לסמוך על ההיתר בכל מצוה, אלא דווקא כשיש בכך צורך מיוחד:

פסקי תשובות אורח חיים סימן שז אות יב:

מצינו באחרונים לדון בזה הרבה בצדדים לכאן ולכאן, ולכן המקילין בזה באקראי במקום מצוה או חולי, או שעת הדחק גדול, או הפסד מרובה, יש להם על מי לסמוך, ואין גוערין בהם.

וכן אמר הגר"א וייס:

שיעור הגר"א וייס לפרשת בשלח תשע"ה:

לא אכחד דמעולם היה תמיה בעיני איך הרחיבו האחרונים היתר זה דשבות דשבות במקום מצוה והתירו אף על ידי ישראל... אך מ"מ חזינו שרבים מגדולי הפוסקים לדורותיהם נקטו בזה להקל... ואפשר שראו מקום **בשעת הצורך** להקל בזה.

הגר"י יוסף בתשובתו לרב הראשי לצה"ל, הדגיש את החובה לצמצם בשימוש ב'שבות דשבות', אך כתב שיש מקום להקל יותר לחיילים הנצרכים לכך:

שו"ת הראשון לציון חלק ב סימן מו:

אף שבעיקר הדין יש לצדד בכל בכל זה וכנ"ל, למעשה אין ספק שהוראה כוללת כזו לרבים עלול לצאת ממנה מכשול של זלזול בהלכות שבת החמורים, שבכל דבר יעשו בשינוי, ויקלו ראש חס וחלילה באיסורי שבות ובעיני חשכל... ועובדה שאין אחד מגדולי הדור שאמר כן לרבים להתיר להדליק מאוורר בשבת בשינוי... לכן משום זילותא דשבת ושלא לפרוץ חומת השבת יש להמנע ולא להורות לכתחילה לעשות כן. אולם לגבי אותם החיילים במקרה שכבודו כתב שאין להם ברירה אחרת... נראה דבזה יש להם כהוראת שעה להתיר להם אף לצורך מצוה דרבנן, כגון תפילה בציבור, קריאה בתורה, עונג שבת, וכדומה.

ג. יציאה מחמ"ל באופן שאינו כרוך באיסור

כשיצטרך להפעיל מנגנון בחזרתו למשמרת

❖ **האם יש יותר להקל ביציאה מחמ"ל לצורך מצוה, כאשר**

היציאה אינה כרוכה בפעולה חשמלית, אבל בחזרתו

למשמרת בחמ"ל יצטרך להפעיל מנגנון חשמלי?

בגיליון מספר 233 התבאר, שלדעת כמה מגדולי הפוסקים, מותר לאדם להכניס את עצמו לפני שבת לצורך מצווה למצב בו יידרש ממנו לחלל שבת לצורך פיקוח נפש. לעומת זאת, כתבו הפוסקים שאין היתר לעשות זאת בשבת עצמה, אפילו כאשר יהיה נדרש לעשות איסור דרבנן בלבד:

משנה ברורה סימן שלא ס"ק כד:

מכשירי מילה אינם דוחים את השבת... ולאו דוקא שחיקה שהיא מלאכה אלא אפילו להביא כמון דרך מבוי שאין משותף נמי אסור... לא יאמר אמול אותו ולכשיצטרך אחר כך לסממנין משום סכנה אשחוק דהא פקו"נ דוחה את השבת, דכיון דעכשיו יודע שאי אפשר לו בלא סממנין אחר המילה מוטב תדחה המילה ולא יביא עצמו לידי חלול שבת כיון שהיה אפשר להכין מאתמול.

כתב הגרש"ז אויערבך, שהאיסור להכניס עצמו למצב שיצטרך לחלל שבת לפקו"נ (אפילו בדאורייתא) הינו איסור דרבנן:

מנחת שלמה חלק א סימן ז:

אסור להכניס עצמו בשבת למצב כזה שיהא מותר אחר כך לדחות את השבת מפני הסכנה... רק מדרבנן הוא דאסור.

❖ **חשוב, לדברי הציץ אליעזר שהובאו לעיל, האם יש להקל**

במקרה המתואר בשאלה הקודמת?

לגבי חיילים שלא יצרו בעצמם את מצב הסכנה יש מקום להקל מטעם נוסף:

שמירת שבת כהלכתה - הערות פרק לב הערה קו:

שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל... לא מצינו רק דאסור לעשות מעשה שתוצאתו תהיה חילול שבת, אף שיהיה בשביל פקוח נפש, ולכך אסור לצאת במדבר, אם יודע שיבוא לידי חי"ש, משום דעושה מעשה שהוא יוצא במדבר.

ד. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המכנה':

תורת המכנה פרק מג תשובה ח (מהדורה חדשה):

א. חמ"ל שהיציאה ממנו כרוכה בהפעלת מנגנון חשמלי, מותר (תוך שינוי מדרכו בחול), לצאת ממנו בתום המשמרת לצורך אגירת כוחות למשמרת הבאה, וכשהמדובר בחמ"ל קטן שלא ניתן כלל לנוח בתוכו, מותרת אף יציאה ממנו בשינוי (ובדומה לזה אף כניסה בשינוי למבנה) לצורך מנוחה והתאווורות גרידא או לשירותים.

ב. הנצרך לשהות בשבת במקום שהיציאה ממנו כרוכה בהפעלת אמצעים אלקטרוניים, יסדיר מראש תנאים שיאפשרו לו להישאר להתפלל ולאכול במקום.

ג. ככלל אין לצאת מהחמ"ל (כשהדבר כרוך בהפעלת מנגנון חשמלי בשינוי) לצורך תפילה במניין או עונג שבת, אלא כאשר נדרש ממנו לבצע תורניות כאלה בשבתות באופן תדיר, או לצורך תפילה מיוחדת כגון בראש השנה או ביום הכיפורים.

ד. כשהיציאה אינה כרוכה באיסור כלשהו, למרות שיוזע שלכשישוב יצטרך להיכנס באמצעות העברת כרטיס מגנטי או לחיצה על קוד, יש להקל בדלית ברירה לצאת לצורך תפילה במניין או עונג שבת, אף שכשיחזור יידרש ממנו ללחוץ על הקודן בשינוי.

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות

ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים

בנוצאם וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות

הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב אודי

שורף רע"ן הלכה, רס"ן הרב עז קאפח רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי

גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן.

נתיבה ועריכה: רב"ט אביעד דביר.